

Emekçi Kadının Mücadele Tarihinden Yapraklar

**ULUSLARARASI İŞÇİ
DAYANIŞMASI DERNEĞİ**

Emekçi Kadının Mücadele Tarihinden Yapraklar
Uluslararası İşçi Dayanışması Derneği

www.uidder.org

Tarihin tozlu sayfaları aralandığında görülecektir ki emekçi kadınların çifte ezilmişliğe ve sömürüye karşı mücadelesi ilham verici örneklerle doludur. Emekçi kadınları mücadelede öne çıkmaya çağıran ÜİD-DER Kadın Komitesi emekçi kadınların mücadele deneyimleri solmasın, unutulmasın, mücadele büyüsün diye ter akıtıyor. Broşürümüzde ÜİD-DER Kadın Komitesi'nin çeşitli tarihlerde yayınladığı yazılar yer alıyor.

Mücadele İçinde Güçlenen İşçi Kadın

Ve kadınlar
bizim kadınlarımız:
korkunç ve mübarek elleri
ince, küçük çeneleri, kocaman gözleriyle
anamız, avradımız, yarımız
ve sanki hiç yaşanmamış gibi ölen
ve soframızdaki yeri
öküzümüzden sonra gelen
ve dağlara kaçırıp uğrunda hapis yattığımız
ve ekinde, tütünde, odunda ve pazardaki
ve kara sabana koşulan
...
kadınlar,
bizim kadınlarımız

İşçi sınıfının büyük şairi Nâzım Hikmet, şiirlerinde kadınların yaşamını böyle betimliyordu. Bu topraklarda kadınlar çok uzun yıllar böyle yaşadılar, insan yerine konulmadılar. Başka bir yaşam düşlemelerine, fikirlerini söylemelerine, eğitim görmelerine izin verilmedi. Onlara “eksik etek” dendi, “namus” dendi. “Sırtlarından sopa, karınlarından sığa eksik edilmeme- li” dendi.

Ama zaman akıp gittikçe her şey değişmeye, bu değişim hayatın her

alanına yansımaya başladı. Sanat da bu değişimi yansıttı. Sanat, dünyayı derinlemesine anlamamızı, toplumların, kültürlerin, sosyal tabakaların farklılıklarını, değişimlerini kavramamızı sağlar. Değişen insanı ve toplumu yansıtır, insanı eğitir ve değiştirir. Böylesi bir işlevi olan sanat ve onun bir dalı olan sinema, kadınların birey olarak topluma karışmasını, işçileşmesini ve mücadele içinde güçlenmesini yansıttı. Bu değişime katkı sundu.

En büyük değişimlere zemin hazırlayan koşullar köyden kente göçle belirmeye başladı. 1950'li yıllardan itibaren Türkiye'de köyden kente göç yoğunlaştı. Ama değişim sancılıydı. Kırdan kente gelen milyonlarca insan geldikleri kentlere geleneklerini, o güne kadar sürdürdükleri yaşam anlayışlarını, korkularını ve yoksulluklarını da getirmişlerdi. Elbette emekçi kadınlar bu sancılardan nasiplerine düşeni fazlasıyla alıyorlardı.

Emekçi kadının güçlenmesi emekçi kadının mücadelesinin güçlenmesiyle olur. Toplumsal hayatın her alanında yer almanın; şiddete, yok sayılmaya, çifte ezilmişliğe, sömürüye karşı durabilmenin yolu birlik olmak, emekçi kadın dayanışmasını güçlendirmek ve mücadelede öne çıkmaktır.

Yine de zamanla köyün içe kapalı yaşamının yerini artık farklı insanların bir arada olduğu kent yaşamı aldı. Köyden gelen yoksul insanlar barınma ve iş bulma sorunuyla karşı karşıya kaldılar. Gecekondu mahalleleri kuruldu, fabrikalarda çalışmaya başladılar.

Kent yaşantısı ve geçim derdi zamanla kadınların sanayi yaşamına katılmasının önünü

açtı, kadının çalışmasının önündeki geleneksel engelleri zayıflattı. 1960'lı yıllardan itibaren fabrikalarda kadın işçilerin sayısı arttı. Artık pek çok sektörde kadın işçiler vardı. Hatta kadınlar Almanya'ya gidiyor, orada işçilik yapıyorlardı.

Fabrikalarda yan yana çalışan işçiler, mahallelerinde birbirlerinin komşusuydular. Bu işçiler artık patronlar karşısında farklı çıkarlara sahip olduklarını, sorunlarının ortak olduğunu, birlik olmaları gerektiğini anlamaya başlıyorlardı. Yani bir sınıf olduklarının farkına varıyorlardı. Kent ve işçilik değiştirip dönüştürüyordu.

Ağır baskılar ve bilinçsizlik nedeniyle yıllar boyunca dizginsiz sömürüye maruz kalan işçiler 1960'lı yıllardan itibaren artık grevlerle, direnişlerle patronlara “yeter” demeye başlamışlardı. Grev ve direniş alanlarında artık kadınlarla erkekler omuz omuza mücadele ediyorlardı. Emekçi kadın artık “evinin kadını” değil, işçi sınıfının mücadelecisi kadını olmaya başlıyordu. İşçi kadınlar örgütlenmeye ve meydanlara çıkmaya başlıyor, önyargıları kırıyor, toplumun değişimine katkı sağlıyor, güçleniyordu.

Türkiye’de atmosfer değişiyordu. Rüzgâr işçiden yana esiyordu. İşçiler güçlendikçe patronlar dehşete kapılıyorlardı.

1975’ten itibaren işçi ve emekçi kadınlar İlerici Kadınlar Derneği gibi örgütlerde bir araya geliyor, bilinçleniyor, örgütlenerek mücadele ediyorlardı. Bu derneğe üye olan on binlerce kadın “kırmızı çatkılı kadınlar” olarak anılıyordu. Çünkü mitinglere giderken başlarından kırmızı çatkılarını eksik etmiyorlardı. O çatkı emekçi kadının mücadelesinin sembolüydü.

İKD, kadınlar için yaygın okuma-yazma kursları düzenledi. On binlerce işçi kadının desteğiyle “Çocuklara Süt”, “Her İşyerine Kreş” kampanyaları yürütüldü. Grevlerle dayanışma için çeşitli kampanyalar ve ziyaretler organize edildi. Kadınların Sesi, İKD’nin yayınıydı ve on binlerce kadına ulaşıyordu. Kadın işçiler sendikal eğitimlere katılıyorlardı. İşçi kadınlar hem bilinçleniyor hem de mücadele edip haklar kazanarak yaşamlarına anlam katıyorlardı.

Bu yıllarda kadınlar daha önce hiç olmadığı kadar seslerini, taleplerini-

ni topluma duyurma imkânı buldular. Erkeklerle aralarındaki ücret farkını kısmen azalttılar. Çok daha fazla sayıda kadın çocuklarını işyerinin kreşine bırakabildiği için fabrikalarda çalışmaya başladı. Bu durum kadının erkekten bağımsız davranabilmesine, söz hakkını koruyabilmesine, örgütlenip mücadelede öne çıkmasına imkân verdi. 60'lı ve 70'li yılların işçi kentleri,

Emekçi kadının güçlenmesi emekçi kadının mücadelesinin güçlenmesiyle olur. Toplumsal hayatın her alanında yer almanın; şiddete, yok sayılmaya, çifte ezilmişliğe, sömürüye karşı durabilmenin yolu birlik olmak, emekçi kadın dayanışmasını güçlendirmek ve mücadelede öne çıkmaktır.

işçi sınıfının kadınlarının erkeklerle birlikte yürüttüğü, işçi haklarını, demokratik hak ve özgürlükleri genişlettiği o görkemli mücadeleye tanık olmuştur. O yıllarda emekçi kadınların, işçilerin arasındaki dayanışma ruhu tüm toplumda umut yaratıyordu.

Egemenler, güçlenen işçi sınıfı hareketinin önünü kesmek için darbe hazırlıklarına giriştiler. 12 Eylül darbesi yaklaşırken İKD kapatıldı. Çünkü emekçi kadınların örgütlü mücadelesi işçi sınıfına güç ve enerji katıyordu. 12 Eylül darbesinin işçi sınıfı ve örgütleri üzerinde yarattığı ağır tahribatın yaraları hâlâ sarılamadı. İşçilerin, emekçi kadınların pek çok hakkı ellerinden alındı.

Bugün de emekçi kadınlar egemenlerin hedefinde bulunuyor. Onlara çok çocuk doğurmaları, itaatkâr olmaları, hayatın yükünü sessizce sırtlanmaları, şikâyet etmemeleri salık veriliyor. Şiddet karşısında haklarını aramaları engelleniyor. İradeleri yok sayılıyor. Onlara yoksulluk ve acılar reva görülüyor. Evlatlarına savaşların, yıkımların olduğu bir gelecek hazırlanıyor. Yani egemenlerin emekçi kadınlara yönelik tutumunda değişen bir şey yok.

Emekçi kadınların prangalarını kırmak için izlemesi gereken yolda da değişen bir şey yok. Emekçi kadının güçlenmesi emekçi kadının mücadelesinin güçlenmesiyle olur. Toplumsal hayatın her alanında yer almanın; şiddete, yok sayılmaya, çifte ezilmişliğe, sömürüye karşı durabilmenin yolu birlik olmak, emekçi kadın dayanışmasını güçlendirmek ve mücadelede öne çıkmaktır. (İşçi Dayanışması Bülteni, No:115)

Clara Zetkin ve 8 Mart Mirası

Kürsüde bir kadın konuşuyor, onu dinleyenler de kadın. Hepsi dünyanın tüm kadınları çifte ezilmişlikten kurtulsun diye, kadın-erkek tüm işçiler el ele verip daha güzel bir dünya kurabilsinler diye mücadele eden cesur, yiğit kadınlar. Gözleri çakmak çakmak, yürekleri heyecan dolu hepsinin.

Kürsüdeki kadın Clara. Alman işçi sınıfının unutulmaz önderlerinden Clara Zetkin. Anlatıyor. 8 Mart 1857’de, ABD’nin New York kentinde yakılarak öldürülen 129 kadın işçiyi hatırlatıyor. 40 bin dokuma işçisi kadının nasıl greve gittiğini, polisin ve patronların kadın işçilere nasıl saldırdığını, kadınların daha iyi çalışma koşulları, daha kısa çalışma saatleri ve eşit işe eşit ücret istediklerini, buna karşılık patronların ve polisin işçileri fabrikaya nasıl kilitlediğini, çıkan yangını anlatıyor. Fabrikada kilitli kalan 129 kadın işçinin yanarak can verdiğini söylüyor.

Clara, hayatı boyunca dünya işçi sınıfının dayanışmasına ve ortak mücadelesine inandı. Ölümüne dek çalışmaya, düşünmeye ve dünyayı değiştirme mücadelesine katkı sağlamaya devam etti. Onun öncülüğünde 8 Mart, emekçi kadınların içine itildikleri koşulları değiştirme gününe dönüştü.

Clara, Danimarka’da, Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansında anlatıyor bunları. Onu dinleyen kadınlara, 129 kadın işçinin anısına bundan sonra 8 Mart’ı Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü olarak kabul etmeyi öneriyor. Öneri büyük bir coşkuyla karşılanıyor. Clara, o yürekli sosyalist kadın, 8 Mart’ı dünyanın tüm emekçi kadınlarına bir mücadele günü olarak armağan ediyor... Sene 1910.

Patronlar sınıfı gelecek kuşaklarına sermaye ve zenginlik bırakır miras

olarak. Ama para kadar değerli bir miras daha bırakırlar evlatlarına. Geçmişte işçilerle patronlar arasında çıkan kavgaların derslerini, işçileri nasıl yendiklerinin deneyimlerini bırakırlar. Geleceğin patronlarını, işçileri daha iyi sömürebilmeleri için hazırlarlar. Peki, işçi sınıfı geleceğin işçilerine neyi miras bırakır? Bu sorunun iki ayrı cevabı var. Eğer örgütlü değilse işçi sınıfı, eğer birlik olup hakları için mücadele etmiyorsa, kölece çalışma koşulları ve birikmiş sorunlar sonraki nesillere kalır. Ama eğer örgütlüyse, zengin mücadele deneyimleri ve dişle, tırnakla kazanılmış haklar bırakır. İşte tüm bunları biliyordu Clara ve bu mirası büyütmek için çalışıyordu.

Clara Zetkin genç yaşta işçi sınıfının mücadelesiyle tanışmıştı. İnsanların sefaletini ve acılarını adeta yüreğinin derinliklerinde hissediyordu. Haksızlıklara, baskılara, acımasızlıklara tutkuyla başkaldırıyordu. Yaşamın getirdiği bütün zorluklara ve yoksulluklara rağmen mücadele etmeyi bir an bile bırakmadı. Hayatını yoksullar ve ezilenler uğruna, savaş ve sömürüye karşı mücadele etmeye adanmıştı. Hasta bir kocası ve iki çocuğu vardı. Ama o sadece kendi eşinin, kendi çocuklarının değil dünyanın tüm çocuklarının, tüm ezilen insanların dertleriyle dertleniyordu.

Clara, 53 yıl önce yakılarak öldürülen 129 kadının, onların ve ailelerinin acılarının unutulmasına izin vermedi. Gelecek kuşakların acı çekmemesi için tutkuyla mücadele etti. O günlerde dünya 20 milyon insanın ölümüne yol açacak olan Birinci Dünya Savaşının eşiğindeydi ve Clara savaşa karşı yiğitçe mücadele ediyordu. Kadın emekçilerin kapitalist sistemin yarattığı sorunlara karşı, savaşa karşı ön saflarda mücadele etmesi için öncülük ediyordu. En çok da emekçi kadınların mücadelede yer alması gerektiğini söylüyordu. Emekçi kadınları harekete geçiren eylemler örgütlüyordu. Clara, hayatı boyunca dünya işçi sınıfının dayanışmasına ve ortak mücadelesine inandı. Ölümüne dek çalışmaya, düşünmeye ve dünyayı değiştirme mücadelesine katkı sağlamaya devam etti. Onun öncülüğünde 8 Mart, emekçi kadınların içine itildikleri koşulları değiştirme gününe dönüştü. Bu yüzden 8 Mart çok değerlidir, sahip çıkılması gereken bir mirastır.

İktidar sahipleri bu mirası yok etmeye, 8 Mart'ın emekçi kadınların dayanışma ve mücadele günü olduğunu unutturmaya çalışıyorlar. 8 Mart'ı kadınlara hediyeler alınan bir tüketim gününe dönüştürmek istiyorlar. Ama biz emekçi kadınlar 8 Mart'ın elimizden alınmasına izin vermeyeceğiz. Cins ayrımcılığına, kapitalizmin katmerli sömürüsüne, her türlü zulme, emperyalist savaşlara karşı mücadelemizin sembolü olarak 8 Mart mirasına sahip çıkacağız.

Tüm emekçi kadınların 8 Mart Uluslararası Mücadele Günü kutlu olsun!
(İşçi Dayanışması Bülteni, No: 107)

Ekmek ve Gül Grevi

Yürürken biz, yürürken günün güzelliğinde,
Karanlık mutfaklara, gri fabrika kuytularına,
Dokunur apansız çıkan güneşin tüm parlaklığı,
Ve duyar insanlar bizim şarkımızı:
Ekmek ve Güller! Ekmek ve Güller!

1912 yılında Amerika’da binlerce dokuma işçisi greve çıkmıştı. Kadın işçiler, “Ekmek istiyoruz, gül de!” diye haykırıyorlardı. Daha yüksek ücret ve daha kısa çalışma saatleri talep ediyorlardı. “Ekmek ve Gül Grevi” olarak anılan bu mücadeleyle kadın işçiler, sadece karınlarını doyurmak istemediklerini, hayatı tüm güzellikleriyle yaşamak için daha fazla serbest zaman da istediklerini duyuruyorlardı. Aynı zamanda bu grev, mücadeleyi ücret artışıyla sınırlayan ve diğer haklar için ilerletmeyen sendikal anlayışa da bir karşı çıkıştı.

1905’e gelindiğinde Lawrence kentinde 14 yaş üstü nüfusun yaklaşık yarısını oluşturan 40 bin işçi, tekstil sektöründe çalışıyordu. Lawrence’te kurulan dünyanın en büyük dokuma fabrikasında Arap, Rus, Doğu Avrupalı göçmen işçiler çalıştırılıyordu. Birkaç yıl içinde, tek bir fabrikada 25 farklı milletten işçi çalışır olmuştu. Bu işçiler patronun sahibi olduğu köhnemiş

binalarda kalıyorlardı. Tek göz odaya farklı ailelerden 8-10 kişi tıkıştırılıyordu. Çocuklar dâhil tüm aile fertleri çalışıyordu. Buna rağmen çocukların yarısı yetersiz beslenme yüzünden 5 yaşına gelmeden ölüyordu. Çünkü ücretler çok düşüktü. Ne ekmek dışında bir yiyeceğe fazlaca para ayırmaya ne de kışlık giyecek almaya güçleri vardı. Yetişkin işçilerin üçte biri de, soğuk ve yetersiz beslenmeye bağlı hastalıklar nedeniyle 25 yaşına gelmeden ölüyorlardı.

Sefalet koşullarında yaşayan ve genç yaşta tükenip giden işçiler örgütsüzlerdi. Üye olabilecekleri patron eliyle kurulmuş bir sendika vardı, ama göçmen işçiler ve kadınlar buraya üye olamıyorlardı. Buna karşın öncü işçiler tarafından kurulan IWW (Dünya Sanayi İşçileri Sendikası) kadın-erkek, göçmen, vasıflı-vasıfsız ayrımı yapmaksızın işçileri “Patronsuz Bir Dünya” sloganıyla örgütliyordu. Tekstil işçileri, “İşçi sınıfının ve patronlar sınıfının hiçbir

ortak çıkarı yoktur. Açlık ve yoksulluk milyonlarca işçiye hükmettiği ve patronlar sınıfı tüm nimetlere sahip olduğu sürece barış olamaz” diyorlardı.

1912’de kadınların ve 18 yaş altındaki çocukların haftada 54 saatten fazla çalışması yasaklandı. En düşük çalışma süresinin haftalık 56 saat olduğu tekstil sektöründe, bu iki saatlik indirim bile patronlar tahammül edemedi ve ücretleri düşürmeye başladılar. Karınlarını doyurmakta zorlanan işçiler, bu ücret kesintileri karşısında sessiz kalmadılar. 25 fabrikadan kadın-erkek 25 bin işçi greve çıktı. Sendikaya üye bile yapılmayan kadın işçiler, grevin öncü gücü haline geldiler ve grev komitesinde yer aldılar. İşçiler, şu talepleri yükselttiler: *54 saatlik çalışma haftası ve %15’lik ücret artışı; prim sisteminin ortadan kaldırılması; makinelerin hızının arttırılmasına son verilmesi; fazla mesailerde normal çalışma ücretinin iki katı ücret ödenmesi; göçmen işçilere ve grevcilere karşı ayrımcılığa son verilmesi.*

Kadın işçilerin öncüsü olduğu bu grev karşısında patronlar şaşkına döndüler. İşçilere saldırmalarına ve grevi kırmak için çok sayıda yöntem başvurmalarına rağmen işçiler geri adım atmadılar. Birbirlerine kenetlenen işçiler, grevi başarıya ulaştırdılar ve bugünkü işçi kuşaklarına muazzam bir

miras bıraktılar.

Fabrikada ölesiye çalışan dokuma işçisi kadınlar, tüm ev işlerini yapıp bunun yanında çocuklara da bakıyorlardı. Tıpkı bugünkü gibi erkek, “efendi ve aile reisi” olarak görülüyordu. Ancak Amerikalı kadın işçiler erkek egemen düşüncelere ve kendilerine biçilen role karşı geldiler. Onlar, sadece karınlarını doyurmak için değil, özgürlükleri için de mücadele ettiler. Amerikalı kadın tekstil işçileri, 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Gününü ve Ekmek ve Gül grevini biz emekçi kadınlara armağan ettiler. Bize düşen görev de onların mücadele ruhuyla hareket etmektir.

Kadın cinayetleri, taciz, tecavüz almış başını gidiyor. Kadın emeği yok sayılıyor. Çocuk yapmak “vatani görev” olarak kutlanıyor. Savaş yaygınlaşıyor, anaların gözyaşları dinmiyor. Bu sorunları ancak geçmiş mücadele deneyimlerini kendimize kılavuz edinerek aşabiliriz. Çifte ezilmişlikten kurtulmak ve daha güzel bir dünyada yaşamak için emekçi kadınlar mücadeleye! (İşçi Dayanışması Bülteni, No:96)

İnatla İsteyelim; Ekmek de Gül de!

Bizim de bir parçası olduğumuz dünya işçi sınıfı, patronlar sınıfının sömürüsüne karşı çetin mücadeleler vermiştir. Bu çetin mücadeleler, şiirlere, şarkılara yansımış, filmlere konu olmuştur. Emekçi sınıfın kadınları için yazılan şiirlerden biri vardır ki bütün dünyada mücadeleciler kadın ve erkek işçilere ilham vermiş, dilden dile yayılmıştır. 1908 yılında Amerika’da yürüyüşe geçen 15 bin kadın işçi, “ekmek istiyoruz, gül de” diye haykırıyordu. Sadece kadınların değil ruhlarının da doymasını istiyorlardı. Yaşamak, öğrenmek, gelişmek, dinlenmek, mutlu olmak için zaman istiyorlardı. Saygı istiyorlardı, özgürlük istiyorlardı. James Oppenheim bu slogandaki derin özleminden, kadın işçilerin mücadelesinden öyle etkilendi ki Ekmek ve Güller şiirini yazdı.

Yürürken biz, yürürken günün güzelliğinde,
Karanlık mutfaklara, gri fabrika kuytularına,
Dokunur apansız çıkan güneşin tüm parlaklığı,
Ve duyar insanlar bizim şarkımızı: Ekmek ve Güller! Ekmek ve Güller!

Emekçi kadınlar, sabahın kör karanlığından başlar çalışmaya, akşamın geç saatlerine kadar durmak bilmez. Dışarıda hayat akıp giderken tüm canlılığıyla, kimi fabrikalarda, işyerlerinde; kimi evlerinin dört duvarı arasında hayatı yakalamaya çalışır. Bir an durup; “bu hayatı yaşamanın daha başka bir biçimi olamaz mı?” diye düşünecek vakti bile olmaz. Ama yine de bu soruları soranlar çıkar. Ve o zaman kadınların “ekmek ve gül şarkısı” gerçekten duyulur.

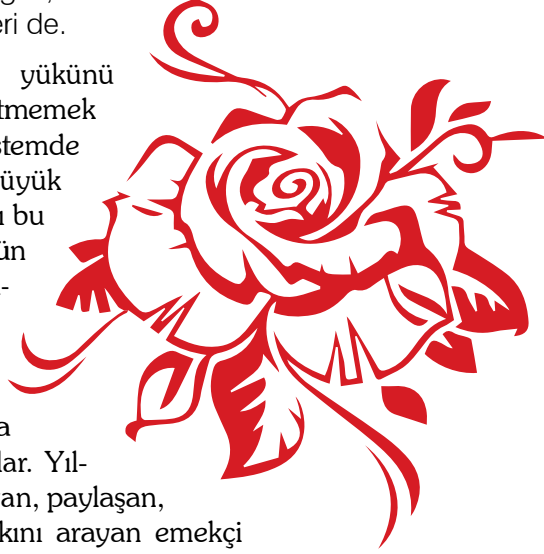
Geçmişte emekçi kadınlar yaşamlarını değiştirmenin yolunu aramaya başladıklarında, hayatın bütün güzelliğini ruhlarında hissetmişler ve coşkuyla haykırmışlar, her yönüyle yaşanabilir bir hayat istediklerini. Şiirin yazılmasından üç yıl sonra “ekmek istiyoruz, gül de!” sloganı yine kadın işçilerin öncülük ettiği Lawrence grevine adını verdi. Amerika’nın Lawrence

Kapitalist sistemde yaşamak ve hayatta kalmak dahi büyük bir hünere; emekçi sınıfın kadınları bu hayatı daha yaşanılır kılmak için, bütün baskı ve zorlukları göze alarak, kavgaya katılmışlar. Ekmek için, çocuklarına daha iyi bir gelecek için, daha fazla özgür zaman için, saygı görmek için mücadele etmişler. Ve bize gururla sahipleneceğimiz bir miras bırakmışlar.

kentinde kadın ve erkek işçiler daha düşük çalışma saatleri ve daha yüksek ücret için greve çıkmışlardı. Talepleri ve özlemleri yine aynıydı. Hem ekmek hem de gül diyerek çıktıkları grev başarıya ulaştı.

Yürürken biz, yürürken, erkekler için de savaşıyoruz,
Çünkü kadınların çocuklarıdır onlar, ve biz analık ederiz yine onlara.
Yaşamlarımız doğumdan ölüme kan ter içinde geçmeyecek;
Kalpler de ölü açlıktan bedenler gibi;
ekmek verin bize, ama verin gülleri de.

Emekçi kadınlar hayatın bütün yükünü sırtlanırlar, acılarını sevdiklerine belli etmemek için dimdik dururlar. Kapitalist sistemde yaşamak ve hayatta kalmak dahi büyük bir hünerken; emekçi sınıfın kadınları bu hayatı daha yaşanılır kılmak için, bütün baskı ve zorlukları göze alarak, kavgaya katılmışlar. Ekmek için, çocuklarına daha iyi bir gelecek için, daha fazla özgür zaman için, saygı görmek için mücadele etmişler. Ve bize gururla sahipleneceğimiz bir miras bırakmışlar. Yılmayan, korkmayan, geri adım atmayan, paylaştan, kucaklayan ve daima cesaretle hakkını arayan emekçi kadın olmanın mirasını. Amerikalı tekstil işçileri, Türkiyeli tütün işçisi kadınlar, Zonguldaklı madenci eşleri ve daha yüz binlercesi...

Yürürken biz, yürürken, sayısız ölü kadın da yürür bizimle
Ve bizim şarkımızda duyulur yaşlı çığlıkları ekmek için.
Küçük hünerleri, sevgiyi ve güzelliği bilirdi onların kahırlı ruhları.
Evet kavgamız ekmek için, ama güller için de.

Yaşamı değiştirmek için mücadeleye katılan kadınlar, erkek egemen toplumun bastırdığı öncü ruhu dışarı çıkarırlar. Böylelikle gelişen benlikleriyle etraflarını da daha fazla etkilerler. Susturulmuş, sindirilmiş emekçi kadınlar grev ve direniş meydanlarında öfkeyle ve hınçla haykırırlar, haykırıkça özgürleşirler, özgürleştikçe daha fazlasını hak ettiklerini anlarlar.

Yürürken biz, yürürken, daha güzel günleri getiririz,
Kadınların yükselişi insan soyunun yükselişi demektir.
Köle gibi çalışma ve aylaklık yok, on kişinin çalışıp bir kişinin yattığı,
Paylaşalım yaşamın görkemini: Ekmek ve güller, ekmek ve güller.
(İşçi Dayanışması Bülteni, No: 105)

İşçi Sınıfı Kadınıyla Erkeğiyle Ulu Bir Çınar Gibidir

Hikâye bu ya, yaprağa sormuşlar: “Kendi kendine tamam mısın?” Yaprak cevap vermiş: “Hayır benim hayatım dallardadır.” Dala sormuşlar, dal demiş ki, “hayır benim hayatım köktedir.” Köke sormuşlar. Kök demiş ki “benim hayatım gövdede, dallarda ve yapraklardadır.” İşçi sınıfı yapraklarıyla, dallarıyla, kökleriyle ulu bir ağaç gibidir. Eğer bölünür ve parçalanırsa yaprakları çürüyen, dalları kuruyan, gövdesinden kendisini kesecek baltalara sap yapılan, kökleri topraktan besinini çekemeyen ölü bir ağaca benzer. İşte patronlar bu gerçeği bildikleri için işçi sınıfını bölüp parçalamanın bin bir türlü yolunu bulurlar.

Güneşin kavurduğu sıcak bir yaz günündeki serin bir esinti insana nasıl ferahlık verirse, on binlerce metal işçisinin mücadelesi de işçi sınıfına öyle bir ferahlık verdi. Yıllar yılı süren baskı ve haksızlıklara karşı işçiler el ele verdiler ve birlikte başkaldırdılar. Birlik oldular, güçlerini gördüler, Türk Metal’i yakalarından silktiler ve hep birlikte “oh be” dediler. Daha fazla hak almak için daha sıkı bir şekilde bir araya gelmeleri gerektiğini anlamaya başladılar. Bu birliği dağıtmak için çare arayan patronlarsa her zamanki gibi işçilerin ailelerine yöneldiler.

Metal patronları başta Tofaş olmak üzere pek çok fabrikada işçilerin ailelerine gönderdikleri adamlarla tehditlerini devreye soktular. Eşlere, “iş durdurmak kanuni değil, yasadışı işler yapan kocanızı işten atarız, perişan olursunuz” dediler. Annelere, babalara aynı şeyleri söylediler. Kredi kartı borçlarını hatırlattılar. İşçilerin taleplerini kabul ettirmeye çalışmalarını, birlik olup rahat bir nefes almalarını sindiremeyen patronlar, Ford Otosan’da

engelli işçilerin ailelerine tehditler savuracak kadar ileri gittiler. Elbette bu tehditler, bilinçsiz ailelerin korkmasına neden oldu. İşçi eşi kadınlar bu korkuyla kocalarına işe geri dönmeleri için baskı yaptılar. İşçilerin tüm talepleri karşılanmadan fabrikaya dönmüş olmalarında, ailelerinin korkutulmasının etkisi büyüktür.

Renault işçileri yeniden üretime başladıkları zaman işçi eşleri, direnişin devam ettiği diğer fabrikalarda çalışan işçilerin eşlerine “direnişi, kocalarınızı destekleyin” diye çağrıda bulundular. Çünkü onlar da işçilerin taleplerini karşılama niyetinde olmayan patronların direnişi fabrika önünde değil, evde, mutfakta kırmaya çalıştığını fark ettiler. Renault işçilerinin eşlerinin çağrıları karşılıksız kalmadı. Ford Otosan’ın mücadeleci işçilerinin pek çoğunun eşi grev boyunca fabrika önünde yerlerini aldılar.

Bir işçi eşi yaşadıklarını ve neden eşinin mücadelesini desteklediğini şöyle anlatıyor: “Eşim 10 yıldır Ford’da çalışıyor. Eşim Ford’da çalışmaya başlayıncaya dek hiçbir sağlık sorunu yoktu. Ama burada çalışmaya başladığından beri bir sürü sağlık sorunu yaşamaya başladı. Çünkü Ford’da işçilerin çalışma koşulları çok ağır. Eşimde şu an bel fıtığı, boyun fıtığı, boyunda düzleşme, tenisçi dirseği gibi pek çok meslek hastalığı var. Maaşlar çok düşük. İki çocuğumuz var ve evimiz kira. Eşim çoğu zaman evi geçindirebilmek için vardiyadan çıkıp ek iş yapmaya giderdi. Bugün Ford’daki işçiler hakları için bir araya geldiler. İlk günden itibaren ben ve benim gibi diğer işçilerin eşleri Ford’da daha adaletli bir çalışma ortamını sağlamaya ve Türk Metal’den kurtulmaya çalışan işçilerin en büyük destekçisiyiz. Ben eşimle gurur duyuyorum.”

Bir başka Ford Otosan işçisinin eşi de kocasına verdiği desteğin önemini şu sözlerle ifade ediyor: “Benim eşim sendikadan istifa edeceklerinden ilk bahsettiğinde onun bu konulara karışmasını hiç istemedim. İşini de kaybedeceğini düşünüp korktum. ‘Sen mi kurtaracaksın?’ diye ters tepki verdim. Fakat zaman geçtikçe diğer işçi eşlerini de gördüm ve aslında eşimin doğru olanı yaptığını anladım. Böylece o günden sonra hep eşimin yanında ve ona destek oldum. Zamanla fark ettim ki başlarda daha geri planda kalan eşim, benim desteğim arttıkça daha çok sorumluluk almaya başladı.”

Gerçek apaçık ortada. İşçiler ve aileleri, yaprakları, dalları ve kökleriyle o büyük ağacın, işçi sınıfının parçasıdırlar. Bu nedenle **emekçi kadınların işçi olan eşlerine yardımcı olmaları, onlara moral vermeleri, onların mücadelesinin bir parçası olmaları hayati önem taşıyor.** İşçi sınıfının kökü genişlesin, gövdesi uzayıp güçlensin, yaprakları yeşersin diye, bu ağaç tüm dünyayı kaplasın ve patronlara yer bırakmasın diye! (İşçi Dayanışması Bülteni, No:87)

Geçmişten Bugüne, Bugünden Yarına

Yüzlerce işçinin çalıştığı bir gıda fabrikasında çalışan bir işçi şöyle anlatmıştı: “Çay saatinde ne düşündüklerini anlamak için işçi arkadaşlarıma gündemde olan, her gün haberlerde verilen konular üzerine birkaç soru sordum. Erkek işçilerin konuyla ilgili iyi kötü fikirleri vardı, çeşitli cevaplar verebildiler. Ama kadın işçilerin hiçbirinin sorduğum sorular üzerine bir fikri yoktu. Hatta neden bahsettiğimi bile anlamadılar. ‘Buradan çıkınca yemek yap, bulaşık yıka, ortalığı topla, çocuğun ödevine yardım et, dermanımız mı kalıyor ne olup bittiğini anlamaya?’ dediler.” İşte toplumda emekçi kadına biçilen rol: Kölece çalışma, ev işleri, geri bırakılmak, pasiflik, kahr çekerek bitiveren bir ömür! Hepsi bu da değil. Doğum izni, kreş gibi hakların gasp edilmesi; düşük ücretler, fazla mesailer, meslek hastalıkları, şiddet, taciz, tecavüz... Bazı emekçi kadın kardeşlerimiz, “aman, böyle gelmiş böyle gider” diyebilir bezginlikle. Ama gerçek aslında başka türdür.

Ezilen sınıfların kadınları geçmişte bazı toplumlarda insan yerine bile konulmadı. Erkeğin malı sayıldı. Okuma-yazma öğrenemedi. Söz hakkı olmadı. Oy kullanamadı. Çalışamadı ya da bazı meslekleri yapamadı. Ama yıllar aktı gitti, çok şey değişti. Yani hiçbir şey böyle gelmemiştir ve böyle de gitmeyecektir.

Şöyle yazıyordu 1848’de Fransa’da basılan bir gazetedeki bildiri: “Kadınlar kendilerine ‘Ne istiyorsunuz? Ne yapmaya çalışıyorsunuz?’ diye soran erkeklere şu yanıtı verirler: ‘Biz, barışın ve doğruluğun hâkim olduğu yeni bir dünyayı sizinle birlikte yeniden kurmak istiyoruz, biz, her ruhta adalet ve her yürekte sevgi olsun istiyoruz.’ Bu kadınların tıpkı erkek işçiler gibi çalışmaya, öğrenmeye, anlamaya, sevdikleriyle vakit geçirmeye, yaşamaktan zevk almaya ihtiyaçları vardı ve yürüttükleri mücadeleler gelecekteki mücadelelere ilham verdi. Fransız işçi sınıfı, 1871’de Paris’in yönetimini ele geçirdi ve barışın ve doğruluğun hâkim olduğu bir dünyanın nasıl kurulabileceğini tüm dünya işçilerine gösterdi. O işçi kadınların hiçbir şey değiştiremediğini kim iddia edebilir?

1908’de New York’ta bir tekstil fabrikasında çalışan 15 bin kadın işçi öfkeyle yürüyüşe geçti. **“Ekmek İstiyoruz, Gül de!”** diye slogan atıyorlardı. Ücretli köle olmak değil hem doymak hem doyasıya yaşamak istiyorlardı. Slogan dilden dile yayıldı. Ekmek ve Güller diye bir şiir yazıldı. O şiir

Bugün emekçi kadınlar için tablo karanlık görünebilir. Ama bu karanlık dağılacak. Kendilerine dayatılan yaşamları sorgulayan, kalıpları parçalayan kadınlar her zaman var oldu, bugün de var ve yarın da olacak. Emekçi kadınların mücadelesi çok şeyi değiştirdi ve daha da değiştirecek.

işçilerin dilinde şarkı oldu. 1912’de gerçekleşen *Lawrence grevi* “Ekmek ve Güller Grevi” olarak tarihe geçti. Amerikalı emekçi kadınların mücadelesi solup gitmedi, 8 saatlik işgünü hakkı kazanılincaya kadar büyüdü. Tüm dünyadan emekçi kadınlar “Ekmek ve Gül” mücadelesine güç verdi.

1917’de, Rusya’da emekçi kadınlar 8 Martta iş durdurup meydanlara çıkmaya karar verdiler. Barış ve ekmek istiyorlardı. Onların mücadelesi işçi sınıfının savaşa ve sömürüye karşı ayaklanmasını sağladı. Rusya’da işçiler iktidarı ellerine aldılar ve sömürüye son verdiler. 18 milyon insanın öldüğü emperyalist paylaşım savaşını bitiren de bu işçi devrimi oldu. Devrimden sonra Rusya’da emekçi kadınların yaşamı çok değişti. Adeta bir seferberlik başlatılmıştı. Yaygın okuma-yazma kursları veriliyordu. Ev işi sadece kadının işi olmaktan çıkarılmış, toplumsal bir mesele olarak ortaya konulmuştu. Ortak yemekhaneler, ortak çamaşırhaneler, ücretsiz kreşler ve bakımevleri kurulmuştu. Kadınlar için gece vardiyası yasaklanmıştı. Kadın-erkek aynı işi yapan herkes eşit ücret alıyordu. Zafere ulaşan bu mücadelenin her adımı emekçi kadınlar vardı.

Bugün emekçi kadınlar için tablo karanlık görünebilir. Ama bu karanlık dağılacak. Kendilerine dayatılan yaşamları sorgulayan, kalıpları parçalayan kadınlar her zaman var oldu, bugün de var ve yarın da olacak. Emekçi kadınların mücadelesi çok şeyi değiştirdi ve daha da değiştirecek. Yeter ki umutsuzluğa kapılmak yerine mücadeleye sarılan emekçi kadınların yolundan yürüyelim. Emekçi kadınların mücadelesinde el ele, yürek yüreğe verelim. (İşçi Dayanışması Bülteni, No: 104)

“Fabrika Kızları”

1800'lü yıllarda Amerika'da sanayi yeni yeni fakat çok büyük bir hızla geliyordu. Fabrikalar hızla kuruluyor, makineleşme artıyordu. Buna “sanayi devrimi” deniliyordu. 1814 yılında Amerika'nın Massachusetts (Masaçusets) eyaletinde bir nehir kenarında onlarca fabrika kuruldu. O fabrikaların en büyüğü Lowell adlı bir patrona aitti. Bu nedenle kasabaya Lowell adı verildi. Kasaba fabrikalardan ve fabrikaların etrafındaki yurtlardan oluşuyordu. Yurtlarda 8 bin kadın tekstil işçisi kalıyordu. Yıllar içinde sayıları giderek arttı, 40 bine ulaştı. Yaşları 10 ile 30 arasında değişen bu kadınlar Lowell fabrikalarında durup dinlenmeksizin çalışıyorlardı. Civar kentlerden gelmişlerdi Lowell'a. Onlara “Fabrika Kızları” deniliyordu. Fabrikalara giren pamuğu kumaşa ve giysiye dönüştürüyorlardı. Onlar asla unutulmadılar. Ancak onların bugüne kadar hatırlanmasının nedeni ürettikleri güzel kumaşlar ve giysiler değildi.

Patronlar sınıfı, tıpkı bugün olduğu gibi o yıllarda da işçi sınıfını acımasızca sömürüyordu. Bu düzene “**vahşi kapitalizm**” deniliyordu. Patronların işçileri sömürmesi üzerine kurulu kapitalizm denen düzende işçiler o gün de bugün de kötü koşullarda yaşıyorlar. Lowell'ın fabrikalarında çalışan kadınlar kötü koşullardan nasiplerini fazlasıyla alıyor, acı çekiyorlardı. Evlerinden, ailelerinden ayrı yaşıyorlardı. Günde 12-16 saat olmak üzere haftanın 6 günü çalışıyorlardı. Erkek işçilere göre çok daha fazla çalışıp çok daha az ücret alıyorlardı. Baskı ve hakaretlere maruz kalıyorlardı. Pamuk ve iplik tozu içinde çalışıyor, genç yaşta hastalanıyor, ölüyorlardı. Kendilerine dayatılan bu koşullar karşısında sessiz kalmaları, her şeye boyun eğmeleri bekleniyordu. Fabrika sahiplerinin dayattığı kurallar arasında her Pazar kiliseye gitmek ve “ahlâklı olmak” vardı. Yani boyun eğen, haksızlıklara sessiz kalan insanlar olmalarını istiyorlardı. Çalışma koşullarına karşı çıkmak, daha insani koşullar talep etmek en büyük ahlâksızlık sayılıyordu.

Yıllar ilerledikçe patronların saldırıları arttı. On binlerce kadın işçi ücretlerde %15 kesinti yapmak isteyen patronlara grevle cevap verdi ama bu ilk mücadele yenilgiye uğradı. İşçi ücretleri düşürüldü. İki yıl sonra yeni bir saldırı geldi. Yurtlarda yatılı kalan kadınların kiralari arttırıldı. Bunun üzerine 1500 kadın mücadeleye başladı ve Lowell kasabasındaki tüm işçilerin desteğini aldı. Patronlar kira artışı yapamadılar. İrili ufaklı mücadeleler yıllar boyu devam etti.

1845'e gelindiğinde Fabrika Kızları, çok uzun saatler boyunca çalışmak-

tan bıkmış usanmışlardı. Artık tezgâh başlarında, kaldıkları barakalarda, düzenledikleri eğlencelerde tek bir sohbet konusu vardı: İşgününün 10 saate düşürülmesini istiyorlardı. 10 saatlik işgünü için mücadeleye başladılar. Toplantılar, mitingler, grevler yapıldı. İmza kampanyaları düzenlendi. İşçi gazeteleri, bültenleri çıkarıldı. Bu gazeteler Fabrika Kızları'nın sesi oldu. El-den ele dolaşan bültenlerde, gazetelerde işçi kadınların talepleri anlatılıyor, tüm işçiler mücadeleye çağırılıyordu. Her yerde konuşmalar yapılıyordu. Kadın işçiler örgütlenip güçlendikçe patronlar korkuya kapılıyorlardı. Kadın işçilerin mücadelesi, sonunda işgününün 14 saatten 11 saate düşürülmesini sağladı.

Yıllar sonra Lowell patronları krizi bahane ederek fabrikalarını kapattılar. Lowell fabrikaları sessizliğe gömüldü. Ama bu sessizlik Amerika işçi sınıfının yükselen sesi oldu. Lowell'de yetişmiş, patronlara karşı mücadelede ustalaşmış on binlerce kadın çalışmak için Amerika'nın değişik kentlerine dağıldıklarında, o kentlere mücadelelerini de taşıdılar. Fabrika Kızları'nın mücadeleleri Amerika'da kadın işçilerin mücadelesinin dönüm noktası oldu ve kadın-erkek tüm Amerikan işçilerine ilham verdi. Kadın işçilerin eşit işe eşit ücret talebi Lowell'in fabrikalarından tüm ülkeye yayıldı. Kadın işçilerin mücadelesi hızla büyüdü. İşgünü kısıltma mücadelesi Amerika'da ve dünyada hızla yayıldı. 8 saatlik işgünü hakkının kazanılmasında Amerikan işçilerinin mücadelesi çok büyük rol oynadı.

Lowell fabrikalarının kadın işçileri, **işçilerin örgütlendiklerinde ne kadar güçlü olabildiklerini, kadın işçiler mücadelede öne çıkınca işçi sınıfının nasıl güçlendiğini** dosta-düşmana gösterdi. Fabrikada ilmek ilmek iplik dokuyan, kumaş dokuyan eller; işçi sınıfının bugün sahip olduğu hakların kazanılmasında da tüm hünelerini ortaya koydular. Biz emekçi kadınlar; işçi kız kardeşlerimizin, Fabrika Kızları'nın alınterine, bize bıraktıkları mirasa sahip çıkacağız. Mücadelede öne çıkacak, sömürüye son vermek için, sınıfımızın kurtuluşu için ter akıtacağız. (İşçi Dayanışması Bülteni, No:81)

“Radyum Kızları”

Birinci Dünya Savaşı sürerken Alman bilimciler kendiliğinden parlayan fosforlu bir boya bulmuşlardı. Geceleri ıslık ıslık parladığından, askerlerin saatlerinin kadrantları bu boya ile boyanmaya başladı. Böylece cephedeki askerler karanlıkta kaldıklarında bile saatin kaç olduğunu görebiliyorlardı. Savaş bittikten sonra da bu parıltılı boyanın modası devam etti. Undark ismi verilen bu boyadaki madde radyumdu. Amerika’da ABD Radyum adlı şirket, ürettiği saatlerin kadrantında bu boyayı kullanıyordu. Bu iş için 20’li yaşlarda genç kızlar işe alınıyordu. 1917-1926 yılları arasında yaklaşık 4 bin kadın bu şirkette çalışmıştı. 1927’ye gelindiğinde bu kadınlardan ellisi korkunç bir şekilde ölmüştü.

Fabrikada çalışan genç işçi kadınlar saatlerin kadrantlarını daha güzel ve hızlı boyayabilmek için fırçayı dudaklarına sürüyor, hafifçe ısıtıp sivriltiliyorlardı. Günde belki binlerce kez bu hareketi yaptıklarından radyoaktif bir madde olan radyumu yutuyor, ciğerlerine çekiyorlardı. Hatta eğlenmek için saçlarına, ciltlerine, tırnaklarına, dişlerine sürüyor, süs olarak kullanıyorlardı. Gece aynaya baktıklarında saçlarının ve ciltlerinin parladığını görüyorlardı. İşçi kızların sağlığı ise ABD Radyum şirketinin umurunda değildi. Kızların çeneleri erimeye, dişleri dökülmeye, kemikleri ufalayıp kırılmaya başladığında kendilerini sorumlu hissetmediler. Kızlar esrarengiz bir biçimde ve korkunç acılar çekerek ölmeye başladıklarında da durum değişmedi.

Çene tümörleri yüzünden kızların yüzü göğüslerine kadar sarkar hale geliyor, ağızlarındaki korkunç yaralar iyileşmek bilmiyordu. 1924 yılında fabrikada 9 kadın yaşamını yitirdi. Basının “Radyum Kızları” ismini verdiği

beş genç kız çok hastaydılar ve şirketle mücadele etmeye kararlıydılar. Saat fabrikasını dava ettiler. Davaya hastalanmış başka eski çalışanlar da katıldılar. Fabrikanın sahipleri politik ve maddi açıdan çok güçlüydüler. Şirket direniyor, davayı uzatıyordu. Dava sürerken kızların hastalıkları ağırlaşıyor, yürüyemez hale geliyorlardı. 13 kız bu sürede hayatını kaybetti. Sonunda kızlara düşük bir

tazminat ödendi ama sağlıkları ve ölen arkadaşları geri gelmedi. Ölmek üzere olanların tek isteği bir daha kimsenin kadran boyamaması ve cenazelerinde çiçek olmasıydı. İşyerlerinde işçi sağlığı ve güvenliği mevzuatının oluşturulması için Radyum Kızlarının feci şekilde can vermesi gerekmişti! Ama bu ölümler bile Undark boyasının kullanılmasına engel olmamıştı.

Dava kapandıktan sonra şirket mağdur olduğunu iddia ederek işçileri suçlayacaktı. ABD Radyum Şirketi Başkanı Clarence Lee utanmadan şunları söylemişti: “Maalesef fiziksel olarak sanayinin diğer dallarında istihdam edilemeyecek kadar uygunsuz olan çok ama çok sayıda insana iş verdik. Kötürümler ve benzer şekilde engelli kişiler işe alındı. Ne ki, bir nezaket fiili olarak nitelendirilebilecek davranışımız bize karşı döndü.” Soma’da 301 işçinin ölümüne neden olanlar da bugün meydanlarda işçilere nutuk atmıyor mu? İşçiler “hassas” olurlarsa canlarını kurtarabilirler diyerek kendi suçlarının üzerini örtmüyorlar mı?

Patronlar için işçilerin canının hiçbir kıymeti yok. Bu dün de böyleydi bugün de böyle. Patronlar işçi için harcanmış her kuruşu sokağa atılmış para olarak görüyorlar. Bu nedenle işçiler için hayati önemde olan konularda kapsamlı araştırmalar yapılmıyor. **Meslek hastalıklarını önlemeye yönelik tedbirler alınmıyor.** Meslek hastalığına yakalanan işçi, hastalığı tanımlanmadığı için sorunuyla baş başa kalıyor. Öldüğünde doğal yollarla öldüğü iddia ediliyor. İşte kapitalizmin vicdanı budur! Dini de imanı da vicdanı da para olan bir düzenden işçi sınıfına, insanlığa ve dünyaya ne hayır gelir?

“Radyum Kızları” yıllar önce mücadele ettiler ve kendilerinden sonraki işçilerin aynı acıları çekmesini önlediler. Ama bugün işçi sınıfı yine kapitalizmin yarattığı acılarla boğuşuyor. Acıları engellemek için kadınıyla erkeğiyle bir araya gelip ağır çalışma koşullarına, hak gasplarına ve kapitalist sömürüye karşı mücadele vermek gerekiyor. (İşçi Dayanışması Bülteni, No:98)

Yaşamıyla Yol Gösteren İşçi Kadınlar

Yıldızlar parıldadıkça, güneş doğuncaya, gün ışıyuncaya kadar karanlıkta yol gösterirler bize. Karanlıkta o yıldızlara bakarız, yönümüzü kaybetmekten ve umutsuzluğa düşmekten kurtuluruz. İşçilere ücretli köleliği, işçi sınıfının kadınlarına çifte ezilmişliği reva gören kapitalist sömürü düzeni kör karanlıklar gibi insanlığın üstüne çökmüşken, bu karanlığa karşı mücadele edenler işte o yıldızlar gibidirler. Kapitalist sömürüye karşı yaşamını mücadeleye adanmış sosyalist kadınlar, işçi sınıfının hem kadınlarına hem de erkeklerine umut olurlar, cesaret verirler. Yaşadıkları tüm zorluklara rağmen mücadelede öne çıkmaktan geri durmayan, haksızlıklara karşı savaşan o kadınların işçi sınıfının haklarının ilerletilmesinde, büyük kazanımlar elde etmesinde emeği çok büyüktür.

Sanayinin yeni yeni geliştiği 1800'lü yıllarda Amerika'da kadınlar çok zor koşullarda yaşıyor, ikinci sınıf insan yerine konuluyordu. Memfisli Mary Jones da bu zor koşullarda yaşayan yoksul emekçi kadınlardan biriydi. 1867'de daha 30 yaşındayken eşini ve dört çocuğunu humma salgınında kaybetmişti. Mary, dünya-

Kapitalist sömürüye karşı yaşamını mücadeleye adanmış sosyalist kadınlar, işçi sınıfının hem kadınlarına hem de erkeklerine umut olurlar, cesaret verirler. Yaşadıkları tüm zorluklara rağmen mücadelede öne çıkmaktan geri durmayan, haksızlıklara karşı savaşan o kadınların işçi sınıfının haklarının ilerletilmesinde, büyük kazanımlar elde etmesinde emeği çok büyüktür.

Elizabeth Gurley Flynn (1890-1964)

nın tüm çocuklarını kendi çocukları olarak gördü. Onun adı artık Jones Ana'ydı. Çocuk işçilerin çalışma yaşının ve saatlerinin sınırlandırılmasını sağlayan eylemler örgütledi. İşçi sınıfının mücadele saflarında ter akıtan bir kadın olarak Amerika'yı bir baştan bir başa dolaştı, grevler ve mücadeleler örgütledi. İşçilere güç verdi. O yaşamını işçilerin kurtuluşuna adanmışken patronlar sınıfı onu çok tehlikeli gördü ve hapis cezalarıyla engellemeye çalıştı. Ama Jones Ana 90 yaşına kadar mücadele etti.

1900'lerin başlarında Amerika'da, Lawrence kentinde dünyanın en büyük dokuma fabrikası kurulmuştu. Fabrikada birbirinin dilini bile bilmeyen Arap, Rus ve Doğu Avrupalı göçmen işçiler çalışıyordu. 1912'de eyalette, kadınların ve çocukların haftada 54 saatten fazla çalışması yasaklandı. Ancak patronlar buna tahammül edemediler. Tüm işçilerin haftalık çalışma saatlerini 54'e indirdiler ama ücretleri de aynı oranda azalttılar. Yoksul işçiler, ücret kesintisine sessiz kalmadılar ve greve çıktılar. Jones Ana'nın genç mücadele arkadaşı Elizabeth Gurley Flynn, kadın işçilerin grevin öncü gücü haline gelmesini sağladı. Grevin talepleri kısa sürede tüm ülkeye yayıldı. İşçiler, 54 saatlik çalışma haftası ve daha yüksek ücret istiyorlardı. Prim sisteminin kaldırılmasını, makinelerin hızının arttırılmasına son verilmesini, fazla mesailer için iki kat ücret ödenmesini, göçmen işçilere ve grevcilere karşı ayrımcılığa son verilmesini istiyorlardı.

Elizabeth, grevciler için aşevleri oluşturulmasını sağladı. Grev kırıncılar işçilerin uzun süre aç kalamayacağına ve grevi bitireceklerine inanıyorlardı. Oysa Elizabeth gibi kadınlar yüzlerce grevci çocuğunu, grev süresince bakımsız kalmamaları için trenlerle, kabileler halinde ülkenin çeşitli şehirlerindeki sosyalistlerin yanına gönderdiler. Bu muazzam bir dayanışmaydı.

Yaşadığımız topraklarda da tüm zorluklara rağmen ömrünü mücadeleye adanmış nice kadın var. Bu kadınlar biliyorlar ki saçlarını süpürge ederek değil, örgütlenerek, patronlar sınıfının kapitalist sömürü düzenini yıkmak üzere mücadeleye atılarak, bunun için canla başla çalışarak çocuklarına daha iyi bir yaşam sağlayabilirler.

Mary Harris Jones (1837-1930)

Çocuk kafileri trenlere bindiriliyor, binlerce kişi tarafından tren istasyonlarında karşılanıyordu. New Yorklu, Filedelfiyalı emekçi aileler onlara kendi çocukları gibi baktılar. Patronlar 2 ay sonra grevcilerin tüm taleplerini kabul etmek zorunda kaldılar. Kadın işçiler başta olmak üzere Lawrance işçileri ve onlarla dayanışma içinde olan Amerikan işçileri kazanmıştı. Bu greve “Ekmek ve Gül Grevi” adı verildi. Çünkü bu grevin öncüleri olan kadın işçiler sadece karınlarını doyuracak ekmek için değil, ruhlarını doyuracak daha fazla serbest zaman, özgürlük ve saygı için de mücadele ettiler.

Elizabeth ile aynı dönemlerde yaşamış bir başka mücadelecisi kadın işçi, Adelheid Popp, yoksul bir Avusturyalı ailenin kızıydı. Öyle yoksullardı ki tek göz odalarında yataklarını kiraya vererek diğer yoksul işçilerle paylaşmak zorundaydılar. Açlık ve bakımsızlık içinde henüz 6-7 yaşlarında çalışmaya başlar küçük Adelheid. Büyüdükçe kendisi gibi milyonlarca insan yoksulluk içindeyken neden bir avuç patronun zengin olduğunu sorgular ve işçi sınıfının mücadelesine katılır. O dönemde kadınlar evlerinde oturmaya ya da kölece çalışmaya mahkûmdurlar. Adelheid’in işçi sınıfının kurtuluşu uğruna mücadele etmesi, grevler, toplantılar düzenlemesi, konuşmalar yapması hiç hoş karşılanmaz. Annesi bile ona tepki gösterir. Ama Adelheid mücadele etmekten hiç vazgeçmez ve başta kadınlar olmak üzere tüm işçileri bilinçlendirmeye devam eder. Çocuklarını eşine bırakarak işçilere yol göstermek üzere düşer yollara.

Adelheid Popp (1869-1939)

Yaşadığımız topraklarda da tüm zorluklara rağmen ömrünü mücadeleye adanmış nice kadın var. Bu kadınlar biliyorlar ki saçlarını süpürge ederek değil, örgütlenerek, patronlar sınıfının kapitalist sömürü düzenini yıkmak üzere mücadeleye atılarak, bunun için canla başla çalışarak çocuklarına daha iyi bir yaşam sağlayabilirler. Hem de sadece kendi çocuklarına değil, dünyanın tüm çocuklarına. Ne mutlu zorluklardan yılmayan o kadınlara, ne mutlu karanlıkları mücadeleleriyle yırtan o yiğit kadın kardeşlerimizle aynı saflarda yer almak için öne çıkanlara! (İşçi Dayanışması Bülteni, No:86)

“Önümde bir amaç belirdiği, bilincine vardığım şeyleri bütün insanların bilmesi gerektiği düşüncesiyle dolup taşıdığım bu anda, bütün çekingenliğimi bir kenara atmıştım. İş arkadaşlarıma işçi hareketi hakkında okuduğum her şeyi anlatır olmuştum.”

Bir Kadın İşçinin Gençliği

Avusturya’da doğmuş, 10 yaşında işçiliğe başlamış, büyük acılar çektikten sonra işçi sınıfının mücadelesine katılmış bir kadındır Adelheid Popp. Adelheid, hayatını anlattığı “Bir Kadın İşçinin Gençliği” adlı bir kitap yazmış ve tıpkı kendisi gibi ekmeğini kazanmak için ölümüne çalıştırılan, ezilen emekçi kadınlara umut vermek istemiştir. Emekçi kadınların çektiği acıların onların kaderi olmadığını, yaşamlarını hep birlikte değiştirebileceklerini göstermiştir.

1800’lü yıllarda Avusturya’da işçi sınıfının çalışma ve yaşam koşulları çok ağırdır. Çalışma saatleri 12 saatten az değildir. İşçi ücretleri öylesine düşüktür ki işçilerin ancak aklıktan ölmemesine yeter. İşçilerin sağlığını tüketen çalışma ortamı sadece kadın ve erkek işçiler için değil, küçük çocuklar için de aynıdır. İşte böyle bir dönemde 1869 yılında, tek göz odalı yoksul bir evde dünyaya gözlerini açar Adelheid Popp. Adelheid’in doğup büyüdüğü evdeki yoksulluk bir istisna değildir. O da tıpkı yaşlıları gibi henüz 10 yaşındayken okulu bırakarak günde 12 saat çalışmaya başlar. 15 yaşına geldiğinde pek çok iş değiştirmiş, defalarca kapı kapı gezerek iş aramak zorunda kalmıştır. Çalıştığı yerlerde ücreti kesilmiş, kaldıramayacağı işlerde çalışmaya zorlanmış ve hatta tacize de uğramıştır.

Adelheid nihayet büyük bir fabrikada çalışmaya başlar. Bu durum yaşamında büyük değişimlere yol açar. Ağabeyinin patronların sömürü düzenine karşı mücadele eden, işçileri örgütleyen sosyalist arkadaşlarıyla tanışır. Onların getirdiği sosyalist gazeteyi düzenli olarak almaya ve okumaya başlar. Artık hayatına yepyeni fikirler girmiştir. Adelheid Popp, bu gazetenin yaşamındaki yerini şöyle anlatır: “Teorik makaleleri hemen anlayamamış-

tım ama işçi sınıfının acıları hakkında yazılanları anlıyor ve kavırıyordum. Ancak bunların ışığında kendi kaderimi anlamayı ve değerlendirmeyi öğrendim. Katlandığım her şeyin tanrı yazgısı olmadığını, tersine toplum düzenindeki eşitsizliklerden kaynaklandığını öğrendim.” Öğrendiklerini başka işçilere anlatma arzusu o zamana kadar çekingen ve sessiz olan bu genç kıza değiştirmiştir. “Önümde bir amaç belirlediği, bilincine vardığım şeyleri bütün insanların bilmesi gerektiği düşüncesiyle dolup taşıdığım bu anda, bütün çekingenliğimi bir kenara atmıştım. İş arkadaşlarıma işçi hareketi hakkında okuduğum her şeyi anlatır olmuştum” der.

Adelheid Popp da artık sosyalist bir işçidir. *İşçi sınıfının sömürüden kurtulması için mücadele etmesi gerektiğine inanır.* Ama ilk zamanlar politikayı erkek işi olarak görür. Çünkü toplumun genelinde öyle bir algı vardır. Hatta politik çalışmalara katılma hakkına sahip olabilmek için erkek olarak doğmuş olmayı bile diler. Her şeye rağmen içindeki mücadele etme isteği ilk toplantıya katılmasını sağlar. Bu toplantıdaki tek kadın işçi kendisidir ve bütün gözler hayretle üzerine çevrilmiştir. İlk konuşmasını yaptığı toplantıda “bravo” sesleriyle ve alkışlarla karşılaşır. Çünkü o zamana kadar bir kadının toplantılarda konuştuğu görülmemiştir. Daha sonra katıldığı toplantıların birinde işçilerin, konuşmacının kadın kılığına girmiş bir erkek olabileceğini tartıştıklarını anlatır. Çünkü onlara göre ancak erkekler böyle konuşabilir!

1890’larda Avusturya’da grevlerin sayısı artmış, çok daha fazla sayıda kadın işçi grevlere çıkar olmuştur. Bu kadınlar o zamana kadar yaşadıkları hayatı bir kader olarak kabullenmiş kadınlardır. Ama değişim başlamıştır. Kendi sözleriyle: “Kadınlar, daha önceleri tanrının bir isteği gibi görüp kabullendikleri şeyleri, örneğin doğumdan yalnızca birkaç gün, çoğu kez birkaç saat sonra, evde ya da fabrikada yeniden çalışmak zorunda kalmaları nedeniyle bedenlerinin hasta ya da kötürüm olmasını, giderek acımasızlık ve zorbalık olarak algılamaya başlarlar.”

Emekçi kadınların bu değişimi, Adelheid’in da kadın sorunu üzerinde daha fazla durmasını sağlar. Toplumda kadına biçilen rolleri eleştirir ve emekçi kadının özgürlüğünün ancak sosyalist toplumda mümkün olacağını söyler. Bu nedenle daha fazla kadının sosyalist mücadeleye katılması için uğraşır. Anılarını kaleme alışının da asıl nedeni budur: “Nasıl sosyalist olduğumu yazma gereksinimi duymam, yalnız ve yalnızca, yürekleri mücadele etme isteğiyle çarpan ancak başarabilecekleri inancını taşımadıkları için her seferinde yeniden geri çekilen sayısız kadın işçiye cesaret aşılamak istediğim içindir. Sosyalizm beni nasıl değiştirip güçlendirdiyse, aynı etkiyi başkaları üzerinde de yapacaktır.” (İşçi Dayanışması Bülteni, No: 101)

Tütüne ve Mücadeleye Verilen Bir Hayat

Tütün işçiliği bu topraklarda Osmanlı'dan günümüze kadar sürmektedir. Kadın ve erkek işçiler tütüne hayatlarını vermişler. Hasat iyi olduğunda, karınları doymuş. Hasat olmadığında çoluk çocuk, yarı aç yarı tok yaşayıp gitmişler. Sermaye sınıfı, bugünün işçi kuşaklarını “böyle gelmiş böyle gider” yalanıyla kandırmaya çalışıyor. Fakat egemenlerin engellemelerine rağmen, verilen mücadeleler ve kazanılan haklar işçi sınıfının aktarma kayışları sayesinde genç işçi kuşaklarına ulaşıyor.

Osmanlı'da ilk greve giden işçiler arasında tütün işçileri vardır. İlk sendika kuranlardan biri de yine tütün işçileridir. Osmanlı yıkılır, Cumhuriyet kurulur ama tüm işçi sınıfının olduğu gibi tütün işçilerinin sorunları çözülmez. Savaşta ölen erkeklerin sayısı artınca daha fazla sayıda kadın tütün fabrikalarında çalışmaya başlar. Tütün işçilerinin mücadelesi işçi kuşaklarının önünü açmıştı. 1927 yılında *Cıbalı Tütün Fabrikasında* çalışan Fatma Nuriye adlı işçi, kadın ve erkek işçiler arasındaki ücret farklılıklarının giderilmesi için şunu söyler: “Her gün erkek işçilerle aynı safta ve aynı şartlar altında çalıştığımız halde yevmiyelerimizde bariz farklar var. Bir erkek işçinin yaptığı işi bilfiil biz de yaptığımız halde yevmiyelerimiz arasındaki pek büyük farklar neden ileri geliyor? Eğer hakikaten fark gözetiliyorsa Hükümet'i Cumhuriyetimiz meseleye el koysun ve erkek işçinin almakta olduğu ücreti

biz de alalım, çünkü biz de aynı sınıfın birer ferdiyiz.” Fakat hükümet kadınların talebini dikkate almaz. Kadınların eşit işe eşit ücret mücadelesi başlar.

Tütün işçilerinin mücadelesinin içinden öncü kadınlar ortaya çıkmıştır. Zehra Kosova o dönemin öncü kadın işçilerinden biridir. Tütünde çok zorlu koşullarda çalışmış, birçok acılar yaşamış ama mücadele etmekten hiçbir zaman geri durmamış bir kadın işçidir. Kosova, tütün işçiliğine başladığında bir şeylerin yanlış gittiğini ve sistemin çarkının nasıl döndüğünü kavramaya başlar. Grevle tanıştıktan sonra hayatının merkezine dünyayı değiştirme mücadelesini koyar. Zehra Kosova “tütün işçiliği zor zanaat” der ve devam eder:

“Tütün işi olunca üç kuruş da olsa cebimize para giriyordu. İş olmayınca işçiler ya şehirlere gider hamallık yapar ya da ayakkabı boyardı. Yokluktan birkaç işçi ailesi birlikte yaşardı. Hayatın zor şartları içinde çalışıp durulardı. 1933’te dünyada iktisadi durum çok kötüydü. Bu durum tütün işçilerine de yansıyor, işçiler hastalık ve sefalet içindeydi. Ben 18 yaşındaydım, işçi arkadaşlarımla beraber kapı kapı gezip iş arıyorduk. Gittiğimiz işyerlerinin kapılarının önünden geri çevriliyorduk. İş bulduğumuz yerlerde ucuza çalıştırılıyorduk. Bir gün çalıştığımız işyerinde işçiler zam isteme talebini kulaktan kulağa dolaştırmaya başlamıştı. İsteklerini duyurmaya çalışıyorlardı. Ramazan Abi bana bir şey söyleyecek ama çekiniyor. Ben sordum; «abi sende bir haller var bana bir şey söyleyecek gibisin» dedim. «Zehra kardeş yarın işçiler daha iyi ücret almak için grev yapacaklar» deyince «abi bunda çekinecek ne var? Abi aç da kalsak tok da kalsak hepimiz biriz, hem ben açlığa alıştım» dedim. Ertesi gün istenilen zammı patron vermek zorunda kalınca işbaşı yaptık.”

Türkiye işçi sınıfının tarihine baktığımızda görürüz ki işçiler hep susmamış, gün gelip sömürücü egemenlere baş kaldırmış, onların yüreklerine örgütlü güçleriyle korku salmışlardır defalarca. Bugün işçi sınıfının örgütsüz olması kimseyi yanıltmamalı.

Zehra Kosova hayatı boyunca işçi sınıfı için mücadele etmiştir. “Bir gün insanların ezilmeyeceği, sömürülmeyeceği bir dünyanın özlemiyle yaşadım. Ben işçiyim, elimin emeğiyle bu ana kadar çalıştım, mücadele ettim ve yaşayabildim” der. Türkiye işçi sınıfının tarihine baktığımızda görürüz ki işçiler hep susmamış, gün gelip sömürücü egemenlere baş kaldırmış, onların yüreklerine örgütlü güçleriyle korku salmışlardır defalarca. Bugün işçi sınıfının örgütsüz olması kimseyi yanıltmamalı. İşçi sınıfı yine ayağa kalkacak, yine örgütlenecek, yine mücadeleye atılacak. (İşçi Dayanışması Bülteni, No: 118)

Cibali'nin Kadın İşçileri

Osmanlı döneminde Haliç'in kıyısında kurulmuş Cibali tütün fabrikası. Bu fabrikanın etrafında kurulmuş yoksul işçi mahalleleri. Derme çatma gecekondularda yaşam kavgası, ekmek kavgası, fabrikada hakkını alabilme kavgası veren tütün işçileri. Onlar, Ahmed Arif'in de dediği gibi yoksul, yorgun ama yiğit, pırl pırl namuslu işçilerdir. Hele kadınlar nasıl cefakârdırlar. Kıyılan tütünlerin ince, katil tozu ile yalnız ciğerleri değil, gözlerine, gözeneklerine kadar zehirlenen işçi kadınlar... Köylerinden İstanbul'un kenar mahallerine savrulur, fabrikalara giderler, işçi olurlar. Omuzlarındaki ev işlerinin, çocuk bakımının üzerine bir de fabrika işçiliği biner. Omuz omuza çalışırlar. Kadın-erkek omuz verirler birbirlerine. Onların dayanışması ve birlikteliği diğer işçileri de etkiler.

Kadın, erkek binlerce işçi omuz omuza mücadele eder. Daha 1893'te Cibali tütün işçileri ücretlerini arttırmak için grev yaparlar. Osmanlı'da ilk büyük grev dalgası 1908'de gerçekleşir ve sanayi kentlerini adeta sarsar. Tütün işçileri de bu grevlerde önemli rol oynarlar. Ücretlerini arttırmak ya da tatil hakkı elde etmek için verdikleri haklı kavga, diğer işçilere örnek olur. Meselâ 1904'te Cibali işçilerinin grev yapacağı haberi, dönemin Osmanlı yönetimini o kadar korkutur ki, daha grev başlamadan grevin önünü kesmek için nice dalavereler çevrilir. İşçilerin Avrupa'daki gibi ayaklanmasından korkan Osmanlı egemenleri, öncü işçilerden Müslüman olmayanları tespit ederek sürgüne yollar ve tecrit ederler. Anadolu'dan gelenleri ise memleketlerine gönderirler. Bütün bu baskılara rağmen tütün işçileri mücadelelerinden vazgeçmezler.

İşyerinde öğle yemeği verilmesi ve sağlık sorunlarını çözmek üzere sağlık bölümü kurulması için mücadele verirler. Mali sıkıntı yaşayan işçi arkadaşlarına yardımda bulunmak amacıyla dayanışma sandığı kurarlar. Cibali tütün fabrikası, civar bölgelerde oturan yoksul emekçi ailelerin hayatlarını değiştirir. Kadınların çalışmasına hoş bakılmadığı bir dönemde binlerce kadın işçileşir. Türkiye'de ilk kez bir fabrikada kreş kurulur. Bir kadın işçi kazandıkları

hakları şöyle anlatıyor: “Burada ikramiye var. Sosyal haklarım var. Giyimim var. Yakacak odun parası veriliyor. Tüm işçilere... Çocuklarımıza bakılıyor ve çocuklarımıza iç çamaşır, atlet, ayakkabı, çorap, kahvaltı... Belki ben evimde bal yiyemiyordum. Bizim yuvadaki çocuklara içerisinde bal, kaşar peyniri, yumurta, çay, süt olan bir kahvaltı çıkıyordu ve fabrika yemeğinden ayrı yemek veriliyordu. Kreşin ve yuvanın ayrı birer doktoru vardı. Kalori listesi-ne göre yemek yapılıyordu.”

Cibali tekel, tütün ve sigara fabrikasının kadın işçilerinin çoğu daha 13-14 yaşlarında fabrikada tütün işçiliğine başlarlar. Elleri minicik işçi kızlar burada büyürler. Bir kısmı burada evlenir. İşçilerin dostluğunu, kardeşliğini, dayanışmasının önemini yine onlardan biri ne güzel ifade ediyor: “Sen buraya üstün çıplak gel, giydirip gönderirler seni. Ben annemi ve babamı burada kaybettim. İkisinde de beni hazırlayıp öyle gönderdiler. Farklı bir dostluk var. Her şeyimizi paylaştık. Ekmeğimizi, suyumuzu, üstümüzü, başımızı, her şeyimizi paylaştık biz. Öyle bir dostluk vardı.”

Tütün işçisi bir genç kızın hayallerini anlatan “Fabrika Kızı” şarkısını, Bora Ayanoğlu, manevi ablasının fabrikada çalışırken yaşadıklarından etkilenecek yazar. Bu şarkı uzun bir dönem dillerden düşmez. “Fabrikada tütün sarar, sanki kendi içer gibi, sararken de hayal kurar bütün insanlar gibi.” Onlar bütün insanlardan daha büyük hayaller de kurdular. İşlerinden öyleleri vardı ki “bütün insanlar gibi” değil, bütün insanlık için hayaller kurdular. Cibali tütün fabrikası bir zamanlar binlerce işçinin hayat ve örgütlenme okulu oldu. Hatta işçiler aralarındaki birlik ve beraberlik duygusunun nasıl yaratıldığını anlatırken oraya “Cibali İşçi Üniversitesi” diyorlardı.

Türkiye’de 1970’li yıllarda yükselen işçi mücadelesi patronlar sınıfını korkuttu. İşçiler bilinçleniyor, fabrikalar işçilerin örgütlenme üniversiteleri haline geliyordu. Büyük grev ve direnişler, kitlesel eylemler patronların yüreğine korku salıyordu. İşçi sınıfının birliğini parçalamak için tezgâhlanan 12 Eylül 1980 askeri faşist darbesi, Cibali tütün işçilerini de hedef aldı. Öncü işçiler işten atıldı, işçilerin örgütlülüğü kırılmaya çalışıldı. Bu hedef doğrultusunda işçi sayısı oldukça azaltıldı ve fabrika 1995’te kapatıldı. Ancak Cibali tütün işçileri, verdikleri mücadeleler ve dostlukları işçi sınıfı tarihine kazındı; bugün bizler bu tarihi sahiplenerek kapitalist sömürüye karşı mücadele veriyoruz. (İşçi Dayanışması Bülteni, No: 109)

Daha 1893’te Cibali tütün işçileri ücretlerini arttırmak için grev yaparlar. Osmanlı’da ilk büyük grev dalgası 1908’de gerçekleşir ve sanayi kentlerini adeta sarsar. Tütün işçileri de bu grevlerde önemli rol oynarlar. Ücretlerini arttırmak ya da tatil hakkı elde etmek için verdikleri haklı kavga, diğer işçilere örnek olur.

Tütün İşçilerinin Mücadelesinden

19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı devleti borç batağına girmişti. 1875'te Osmanlı dış borçlarını ödeyemeyeceğini açıklayınca, bu duruma tepki gösteren Almanya, İngiltere ve Fransa borç geri ödemelerini garanti altına almak üzere Düyunu Umumiye teşkilatını kurdular. Osmanlı'nın en önemli vergi gelirleri tütün, tuz ve kahve üretiminden gelmekteydi. Düyunu Umumiye, tütün gelirlerini toplamak için 1883 yılında Reji Şirketini (tekellidaresi) kurdu. Artık Osmanlı devletinde vergileri yabancı şirket görevlileri toplamaya başlayacaktı.

Tütün üreticileri Reji'den ruhsat almadan hasat edemezdi. Tüm ürünü Reji'ye satmakla mükellefti. Köylünün tütünü kaçsa satacağını Reji belirliyordu. Köylü, Reji'den izinsiz kendi içeceği tütünü dahi saklayamazdı. Köylü kendi yetiştirdiği tütünün kilosunu Reji'ye 3 kuruşa verir, sonra kendi ihtiyacı olan tütünün kilosunu 10 kuruşa satın almak zorunda kalırdı. Bir köyden başka bir köye izinsiz tütün veya tuz taşımanın cezası çok ağırdı. Reji'nin silahlı kolcularının vurma yetkisi bile vardı. "Aynı zamanda, dönemin Reji müdürlerinden alınan bilgilere göre Osmanlı jandarmasıyla birlikte, kolcular ve halk arasında çıkan çatışmalarda ölen kişi sayısı her iki tarafta dâhil olmak üzere 20 bin civarındadır." [1]

Reji tütün fabrikası 1887'de Samsun'da kuruldu. Fabrikada ağırlıklı olarak kadın işçiler çalışmaktaydı. Bugün olduğu gibi o günlerde de kadın işçiler ucuz işgücü olarak görülüyordu. Fabrikada kadınların yanı sıra, sağlıksız koşullar altında günlüğü iki kuruşa çalıştırılan çocuk işçiler de vardı. Azgın sömürü yetmezmiş gibi, kadın işçiler tacize ve tecavüze maruz kalıyorlardı.

Ömer İdris Akdin, Osmanlı'da Tütün Korkusu ya da "Reji Geliyor Reji" adlı çalışmasında, yaptığı sözlü tarih araştırmasına dayanarak konu hak-

kında şu bilgiyi verir: “O yıllarda, Reji İdaresinin bulunduğu kentlerde çocuk yaştaki kızların duyunca en sevindikleri ilan: ‘Reji geliyor...’ ilanidir. Reji’nin adamları geldiğinde, yoksul ailelerin kızları, mahallede sıraya girerler büyük bir heyecanla. Minicik ellerini Reji’nin adamlarına uzatırlar... Reji’nin adamları ince parmaklıklarını, ellerini beğendiklerini işe alırlar. Eller küçük ve zarif, parmaklar ince olmalı ki, sigaralar da ince ve muntazam sarılabilsin... Çünkü sigara sarma makineleri henüz icat edilmemiştir o yıllarda. İncecik sigaraların üretilmesi için, elleri küçük, parmakları incecik çocuklara gereksinim vardır. Küçük bedenleri tütün fabrikasında büyüyen bu kızların hemen hepsi de genç yaşlarda akciğer rahatsızlıklarından, kanserden ölüyorlardı.”[2] Yaşamak nedir bilmeyen çocuklar, yaşamdan kopartılıp götürülüyorlardı.

Reji sermayesinin aç gözlülüğü nice canlar alır. Baskıdan dolayı tütün kaçakçılığı artmaya başlar. Analar evlatlarına ağıtlar yakar. Tütün kaçakçılığı halk arasında masallara dönüşür. Köylüler Reji’ye baş kaldıran kaçakçılara maniler yazar, şarkılar söyler, onları bağırlarına basarlar. Samsun’un yoksul insanları Reji’nin baskısından bıkmıştır. Samsun’da halk arasında hoşnutsuzluklar gelişir ve isyanlar patlak verir. Tütün işçileri arasında da sınıfı bilinci oluşmaya ve eylemler yapılmaya başlanır. Bu arada 1908 yılında Cibali tütün fabrikasındaki işçiler ilk defa greve çıkarlar. İşçiler ücretlerine zam ister ve kararlı duruşlarıyla zammı kazanmayı başarırlar. Sonrasında işçiler kendi aralarında örgütlenmeyi ve dayanışmayı büyötmeye girişirler.

Samsun’daki Reji fabrikasında da 800 tütün işçisi iş bırakarak ücret artışı talebinde bulunur. Reji yönetimi, işçilere %25 zam yapar ve fakat işçiler zammın %30 olmasını istemektedirler. Bunun üzerine Reji korucularıyla işçiler arasında çatışmalar çıkar ve bu çatışmalar sonucunda ölenler ve yaralananlar olur. O yıllarda gelişen mücadeleler sonucunda, işçiler Samsun tütün işçileri sendikasını kurarlar.

Osmanlı devletinin ve Reji’nin zulmü işçileri yıldırıamamıştır. İşçi sınıfı kadınıyla erkeğiyle kötü çalışma ve yaşam koşullarına karşı dayanışma içinde grevler örgötlemiştir. İşçi sınıfının tarihi sömüröye ve zorbalara başkaldırıyla doludur. Çünkü kapitalizm ortaya çıktığında mezar kazıcılarını da yaratmıştır. Tütün işçilerinin mücadele tarihi, Osmanlı’da gelişen kapitalist ilişkilere, işçi sınıfının ortaya çıkmasına, dayanışma birlikleri kurmasına, bir sınıf olarak mücadeleye atılmasına da ışık tutmaktadır. (İşçi Dayanışması Bülteni, No: 114)

[1] Gazi Giray Günaydın, Canik Mutasarrıflığı’nda Tütün Rejisi Uygulamalarına Karşı Tütün Amelelerinin Tepkileri (1908), <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kid/article/view/5000124501/5000114636>

[2] Akt: Gazi Giray, agç.

Zenginlere İpek, Kendilerine Ölüm Dokuyan Kızların Öyküsü: Sus Payı

G eçmişe yolculuğa çıkalım, 1910'ların Bursa'sına gidelim. Bursa erken sanayileşen kentlerden biridir ve ipek üretiminin de merkezi olmuştur. Gencecik kızlar ipek dokumaktadır Bursa'da. Cafcaflı yaşamların sürdüğü Osmanlı haremine ve Avrupa sosyetesine en has ipekleri üretmektedir Türk, Rum ve Ermeni kızlar. Onların ellerinin emeği, gözlerinin nuru ve hatta yaşayamadıkları ömürleri dokunmuştur o ipek kumaşlara. Günde 14-16 saat çalışırlar. Aldıkları ücret erkek işçilerinkinden çok düşüktür. Kadın işçiler önlerinde sıralanan kaynayan kazanlardan ipeklenen kozaları toplarlar. Her gün elleri yanarak çalışırlar. Kazanlardan çıkan buhara ya da kozalardan çıkan tozlara maruz kalırlar.

Refik Halid Karay 1909 da yazdığı “Hakk-ı Sükût” yani “sus payı” adlı hikâyesinde hem bu gencecik işçi kızların hayatları pahasına patronların kârlarını nasıl arttırdığını anlatır. Hem de işçi başı Hasip Efendi şahsında işçiler üzerinde etkisi olan kişilere patronların sus payı vererek bu sömürü çarkını nasıl döndürdüğünden bahseder.

Bursa'nın köylerinden genç kızlar onca yoksulluğun içinde bir nefes alabilmek, belki bir çeyiz parası biriktirebilmek için bu fabrikalarda çalışmaya başlarlar. Daha genç kızlığa yeni adım atmışken ipek fabrikalarında çok kısa zamanda hastalanır ve çoğu daha 20'li yaşlardayken ölürlər. “Sus Payı” hikâyesinde bu yaşananlar Hasip Efendi'nin gözünden anlatılır.

“Hasip Efendi kırk yıldır böcekçiliğe bağladığı hayatını, şimdi hasta yatan Fotika'sını, bu katil fabrikaların öldürdüğü, öldüreceği kızları düşünüyordu... Her aya bir genç kız zayıflayarak, öksürerek, terlemiş şakaklarına saçları yapışarak, sabırlı, dayanıklı eriyor, bir gün artık evinden çıkamamaya köşesinde ölüyordu. Kırk yıldır böyle kaç gencin acıklı ölümlerini seyretmiş, kaç genç tabutunun arkasından yürümüştü. Üç dört kuruşa karşı on dört saat kaynar sular başında pis kokular, hasta nefesler emerek zehir-

lenen, tazeliğinden, kızlığından, gözlerinin parlıtısından her gün bir zerre kaybederek toprak olan vücutlara çok acıyor, bu dertlere alışamıyordu.

“Bir gün kırmızı kurdelesinin süslediği ipek saçlar altında sevine sevine, neşeli, kuvvetli gelen yeniler, bir iki yıl sonra güçsüz ayaklarını, nalçalı kunduralarını taş kaldırımlar üstünde zorla sürükleyerek kulübelerine çekilirlerdi. Ağrıyan başlarını, yanan göğüslerini dinlendirmek için yalnız altı saat süreleri vardı; gülmek ve konuşmak için değil! Kim bilir ertesi sabah bu hasta, yorgun gözler ne kadar güç açılır, her kemiği ayrı sızlayan bu zavallı vücutlar fabrikanın düdüğüne ne zorlukla uyardı? Kim bilir bu hastalıklı sabahlar ne kadar gözyaşı döktürürdü, bu halsiz vücutları sürüklemek ne zordu...”

İşçibaşı Hasip Efendi ölen karısına benzettiği işçi kızlardan Fotika'ya sevdalanır. Fotika güzel bir Ermeni kızıdır. O yıllarda Ermeni ve Rum kızlarının fabrikalarda çalışabilmesi için papazlar gelip fabrikaları kut-sarlarmış. Ancak ondan sonra aileler kızlarının çalışmasına izin verirmiş. İşte Fotika da böyle kut-sanmış bir fabrikada aynı kaderi paylaşır.

O sırada aşağı fabrikada hastalanan bir genç kız iki ayın içinde ölüvermişti. Hasip Efendi bunun üzerine Fotika'yı her gün bin korku ile süzüyor, her gün biraz daha halsiz görüyordu. Sonra iyice fark etmişti: Fotika rahatsızdı. Fotika sararıyor, eriyordu. Fotika ölecekti... O zaman uykularını harap eden düşüncelerle karar vermiş onu kozahaneden alarak daha kolay daha temiz bir işe iplikhaneye koymuştu.

O güne kadar ölen genç kızların arkasından sadece ahlanıp vahlanmakla yetinen ve her zaman önceliği fabrika sahibinin çıkarını kollamak olan işçibaşı Hasip Efendinin sevdiklerinin de kapısını çalar ölüm. Öfkelenir, hazmedemez. Ama hâlâ sadece sevdiğini kurtarmanın derdindedir. Lakin kapitalizmin vahşi çarkları tıkr tıkr işlemektedir. İşçilerin başında işçi olduğunu unutmuş Hasip Efendinin gücü bu düzeni bozmaya yetmez.

“Uzun karlı günleri izleyen yıldızlı bir gök altında bu gece gene yoksul

mahallede bir ölü vardı. Sonunda Fotika aylarca öksürdükten, sızlandıktan sonra artık susuyordu; ölmüştü... Evet. Fotika ölmüştü. Yarın akşam bu saatte yarıyıldır köseyi dolduran yatağı artık boştur; ocakta yanan çırılar, şakakları terlemiş zayıf yüzüne artık renk veremez. Meryem Ana kandilinin inatçı gözü artık hastadan dua dilenemez. Sobanın buğularıyla pembeleş-tirdiği beyaz gözkapakları artık hep kapalıdır; artık odanın esrarlı ağzı o zavallı öksürüklerden şikâyet getiremeyecektir.”

“İpekçi kızlar birer ikişer kömür tozlarıyla kirlenmiş karlara basarak fabrikaya giriyorlardı... Hasip Efendi kapıdan çıkarken papaza rastladı... Selamlaştılar, konuşmaları gerekmiş gibi durdular...

Papaz titreyen bir sesle söylendi: Onu da, hepsi gibi sizin fabrikalarınız öldürdü; daha da çok öldürecek

Hasip Efendi hiddetle karşısındakine baktı; kendisinin de teslim ettiği bir hakikati şu adamdan işitmek suçlu bulunmak ona ağır geliyordu.

Papaz şimdi Avrupa fabrikalarını anlatıyor; karşısındakinin bilgisizliğine karşı, bilgiç bir tutumla, çalışma saatleri, ücretleri, bütün bu yoldaki kanunları, kavgaları, isyanları hepsini birer birer, önemli kelimelerin üzerinde dura dura açıklıyordu. Sonra bugüne dek devam eden kayıtsızlığa karşı duyduğu nefretini, şüphelerini söyledi: Fabrika sahiplerinin bu günkü durumda kalmak için başvurdıkları oyunları tek yönlü davranışlarını anlattı; sonra ayrılırken:

— Daha çok öldüreceksiniz! diye söylendi.

Hasip Efendi bugüne kadar sanır ki hükümetin bu işe karışmaya hakkı yoktur. Bunlar yalnız fabrika sahiplerinin görüşüne, acımasına; halkın ricasına, yalvarmasına bağlıdır, işçi korumasızdır, ölüme mahkûmdur, emreden hep zenginlerdir. Şimdi anlıyordu ki milletin çıkarları üzerine titreyen kuvvetli bir kalp gerekti, onu uyarmalı, zorlamalıydı. Birden fabrika sahiplerini hatırlayarak ‘hainler’ dedi. ‘Acaba siz işçiye bu korunmadan yoksun bırakmak için hangi önlemi buldunuz?’

Ertesi gün Fotika gömüldü...”

Tüm bu yaşananlara rağmen işçi kadınlar kendilerine çizilen bu kadere boyun eğmediler. İpek fabrikalarında çalışan binlerce kadın 1910 yılında çalışma koşullarını düzeltmek, ücretlerini artırmak için greve gitti. Onların greve çıktığı 1910 yılında adı **Clara Zetkin** olan bir kadın, 1857 yılında New York’ta yanarak ölen tekstil işçisi kadınların anısına 8 Mart’ın bir mücadeleye günü olarak kutlanmasını talep ediyordu. Pek çok ülkeden mücadeleciler kadın bu talebi yürekten sahipleniyor, emekçi kadınların mücadelesi büyüyordu. (uidd.org, 3 Şubat 2017)

15-16 Haziran'da Emekçi Kadınlar

1 1970 yılının 16 Haziran sabahı, günlerden Salı. Polis telsizlerinden şu bilgiler veriliyor: “Levent ve çevresindeki bütün fabrikalardaki çalışan işçiler işi bıraktı, efendim. Hepsi kapılardan çıkıyor, efendim... Bazılarının ellerinde sopalara takılmış kartonlar var... Yazıları okuyamıyorum... Şimdi birisini seçebildim, efendim. ‘Sendikamız anamız, feda olsun canımız’ yazıyor... Evet, anaları sendikaymış efendim. Birisinde ‘Demirel istifa’ yazılı... Hepsi Tekfen Fabrikasına doğru yürüyor efendim...” “...Hayır ellerinde bir şey yok. Bazılarının elinde sopa var, pankart astıkları sopa gibi şeyler efendim. Kadın işçiler öne geçti, efendim.”

O sabah yürüyüşe, kadın işçilerin yoğun olduğu Levent ve çevresindeki fabrikalardan akın akın işçi katılıyordu. Bir önceki günden de çok işçi vardı yürüyüşte. Hele kadın işçilerin sayısı iyice artmıştı. Ağır baskı ve sessizlikle geçen uzun yılların ardından, 1960’larda buz kırılmış, yol açılmıştı. 16 Haziran, tam on yıldır yükselişte olan işçi hareketinin yakaladığı bir doruktu. Bu tarih, Türkiye’deki emekçi kadınların da mücadelede o güne dek ulaştığı en yüksek zirveydi.

O güne kadar kadın işçiler talepleri için birlikte mücadele etmişlerdi. Grevlerde, dayanışma komitelerinde hep yan yana olmuş, omuz omuza vermişlerdi. Yükselen işçi hareketi tüm toplumu etkilemiş, emekçi kadınlar da giderek daha etkili biçimde mücadele içinde yer almışlardı.

1970 Haziranına gelinceye kadar işçiler fabrikalarda iyice güçlenmişlerdi. Kıpır kıpırdı işçiler ve patronlar sınıfına karşı örgütlüydüler. DİSK ve onun belkemiği Maden-İş Sendikasında örgütlü metal işçileri, patronlar sınıfına karşı her yerde mücadele etmekte ve söke söke haklarını almaktaydılar. O yıl Haziran ayı çok daha sıcak geçecekti. Fabrikalar gürül gürül, makineler tıkr tıkr işlemekte, işçiler kadın, erkek durmadan çalışmaktadır ama patronlar sınıfı huzursuzdur. Çünkü açgözlülükle sömürdükleri, insan yerine koymadıkları işçilerin öfkesi iyice büyümektedir. Patronlar enselerinde işçilerin soluklarını hissetmekte, servetlerini kaybetmekten ölesiye korkmaktadırlar.

Dönemin sermaye iktidarı, işçi sınıfının bu gücünü kırmak için onun birliğini dağıtmaya karar verdi. Patronlar ve hükümet, DİSK’e karşı saldırıya geçti. DİSK’i etkisiz hale getirmek için yasa çıkarmaya kalkıştı. İşçilerin örgütünü yok etmeden sömürüyü

rahatça devam ettiremeyeceklerinin farkındaydılar. Ama işçi sınıfı buna boyun eğmedi ve 15-16 Haziran günlerinde İstanbul ve Kocaeli’nde yer yerinden oynadı. İşte o sıcak günlerde kadın işçiler de cesurca mücadelenin ön saflarında yer aldılar.

O güne kadar kadın işçiler talepleri için birlikte mücadele etmişlerdi. Grevlerde, dayanışma komitelerinde hep yan yana olmuş, omuz omuza vermişlerdi. Yükselen işçi hareketi tüm toplumu etkilemiş, emekçi kadınlar da giderek daha etkili biçimde mücadele içinde yer almışlardı. O yıllarda başını DİSK Maden-İş’in çektiği grev ve fabrika işgalleri artarken, emekçi kadınlar ise bu mücadelelerin başarıya ulaşması için grev ve dayanışma komitelerinde yer almaya başlıyorlardı. Grev ve direniş alanlarına ziyaretler örgütlüyor, işçilere destek sunuyorlardı.

1970’ler boyunca çok daha fazla sayıda emekçi kadın, İlerici Kadınlar Derneği (İKD) gibi mücadele örgütlerinin çatısı altında bir araya gelmeye devam etti. Maden-İş’in örgütlü olduğu fabrikalar başta olmak üzere, işçi eğitimlerine katılan kadın sayısı arttı. Mücadeleye katılan kadınlar bir yandan sınıf bilinciyle donanırken bir yandan da bunu işçi mahallelerine taşıdılar. Okuma-yazma bilmeyen emekçi kadınlara okuma-yazma öğrettiler. Her bir grev ve direniş alanını kendi mücadele alanları yaptılar. Oralara ziyaretler örgütlediler, dayanışma ağları kurdular. Çalışan kadınların en yakıcı ihtiyaçlarından biri olan kreş hakkı için kampanyalar örgütlediler. Eşit işe eşit ücret mücadelesi verdiler. Patronlar sınıfının kadını yok sayan, gerici propagandasına karşı durdular. İşçi sınıfına yönelik faşist saldırılara karşı mücadele bayrağı açtılar. Yani sadece sendikal hak ve çıkarları için değil, daha güzel bir dünya, eşit ve özgür bir gelecek için de korkusuzca ileri atıldılar.

O günlerin mücadelelerinden ders çıkarıp, bu günden gelecek günlere hazırlık yapmak gerek. 15-16 Haziranı var eden ve 1970’lerdeki mücadeleleri örgütleyen emekçi kadınların bize bıraktığı mirasa sahip çıkalım. (İşçi Dayanışması Bülteni, No: 111)

uid-DER

EŞİT İŞE
EŞİT ÜCRET!

UID-DER KADIN KOMİTESİ

Gece Vardiyası
Yasaklansın!

R KADIN KOMİTE

EMEKÇİ KADINLAR
MÜCADELEDE ÖNDE

ULUSLARARASI İŞÇİ DAYANIŞMASI DERNEĞİ
UID-DER KADIN KOMİTESİ